

Posudek

Prokop **Tomek**: *Okres na východě 1960-1989. Občané a nejnižší organizační článek Státní bezpečnosti na příkladu okresu Havlíčkův Brod*. ÚČD FF UK, Diplomová práce, strojopis, Praha 2006, 150 s. textu, 26 stran příloh.

Práce Prokopa Tomka podává činnost StB z poněkud nezvyklého pohledu: jde o sondu do této činnosti na úrovni „mikrosvěta“, totiž jednoho okresu. Časové ohraničení je dáno na jedné straně správní reformou z roku 1960, kdy vznikaly tzv. velké okresy, jednak pádem komunistického režimu. Práce má určitý časový přesah do roku 1990, neboť se zabývá i porevolučními čistkami v policejním aparátu a mapuje další osudy někdejších příslušníků StB havlíčkobrodského okresu.

Dílo je rozděleno na úvod, zahrnující také rozbor pramenů a historické souvislost, části týkající se organizace StB a její činnosti na úrovni okresu (Státní moc a její nástroj - s. 9-62), části týkající se předmětu činnosti StB („Nepřítel“ - s. 63-139), části věnované konci komunistického režimu (s. s. 140-149) a závěr (s. 150). Jednotlivé části (kapitoly) jsou dále členěny na podkapitoly. Práce je doplněna doposud nepublikovanými dokumenty týkajícími se kategorií osob, které StB na úrovni okresu evidovala v různých obdobích (příloha 1), statistického přehledu řešených případů, informací o poměrech v okresu v listopadu 1989 a skartace materiálu na počátku prosince 1989.

Autor práce ukazuje jasnou tendenci po unifikaci a centralizaci celého policejního aparátu. Základní nižší organizační jednotkou pro organizaci StB byl od vzniku zemského zřízení roku 1949 kraj, kde existovala krajská velitelství, zatímco na úrovni okresů původně existovaly jen oddíly nebo vysunutá pracoviště. Od roku 1954 vznikly krajské správy MV (KS MV) a okresní oddělení MV (OO MV), do kterých byla začleněna krajská a okresní velitelství StB a krajská okresní velitelství Veřejné bezpečnosti (VB), tj. pořádkové a kriminální policie. Systém pak prošel několika dalšími úpravami v roce 1960, 1966, 1969 a 1971 v souvislosti se správní reformou, federalizací a opětovnou centralizací a definitivní

podobu získal v roce 1977. Tehdy byly zřízeny okresní správy SNB, kam patřila jak StB, tak složky VB a rovněž oddělení pasů a víz. StB byla ale současně řízena po vlastní linii přes krajské správy StB (které byly součástí krajské správy SNB). Řízení tedy bylo trojstuňové na úrovních: federální ministerstvo vnitra, kraj a okres. Republiková ministerstva se sice rovněž měla podílet (společně s FMV) na řízení bezpečnostních složek, fakticky ale byla z tohoto procesu vyloučena.

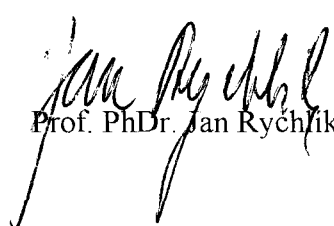
Z textu diplomové práce je kromě toho zřejmé, že na úrovni okresu nebyl aparát StB nijak početný - Okresní oddělení StB v Havlíčkově Brodě mělo v roce 1989 jen deset příslušníků (náčelník, osm operativních pracovníků, sekretářka). Celá Správa StB Hradec Králová měla v roce 1977 310 příslušníků, z toho na jednotlivých okresech 97. Problémem bylo nedostatečné vzdělání příslušníků StB na okresech. V souladu s kádrovou politikou a důrazem na třídní původ byli totiž k StB přijímáni především dělníci a rolníci, kteří ale často měli jen základní vzdělání. V sedmdesátých a osmdesátých letech v souvislosti s přirozenou generační výměnou je patrná snaha po zvyšování kvalifikace zaměstnanců. členství v KSČ se u příslušníků StB předpokládalo, avšak v sedmdesátých letech nebyly vzácností případy, kdy se příslušníci StB stávali členy strany teprve během své služby.

V okrese Havlíčkův Brod neexistovala ve zkoumaném období organizovaná opozice. Činnost StB se proto zaměřila na sledování „závadových“ osob, monitorování činnosti církví (především římskokatolické), sledování někdejších politických vězňů, sledování osob propuštěných ze zaměstnání v souvislosti s čistkami v letech 1969-1970, sledováním cizinců z kapitalistických států atd. Jedinou nezávislou skupinou v okrese byla Havlíčkova mládež, která vznikla jako nezávislá iniciativa v Havlíčkově Brodě 20. 11. 1988 jako alternativa k režimnímu Socialistickému svazu mládeže (SSM). Havlíčkova mládež nebyla až do listopadu 1989 registrována a byla monitorována StB.

Na základě dochovaných materiálů Prokop Tomek ukazuje rozklad mocenských struktur na podzim 1989 a faktickou bezradnost jak stranického, tak bezpečnostního aparátu v listopadových dnech. Zajímavý je materiál o čistkách („prověrkách“) příslušníků StB na jaře 1990. Federální ministr vnitra Richard Sacher převedl k 31. 1. 1990 (v textu je mylně uvedeno 31. 12. 1990) všechny příslušníky StB do zálohy jako přechodně nezařazené a 7. 2. 1990 nařídil jejich prověření zvláštními komisemi jmenovaných ministrem vnitra. Členy těchto komisí byli i zástupci občanských komisí při FMV. Tyto občanské komise existovaly paralelně s prověřkovými komisemi FMV a vydávaly doporučení. Kritériem pro propuštění či ponechání ve službě nebyly politické názory či příslušnost, ale přísné dodržování zákonů a předpisů a ztotožnění se s myšlenkou nepolitičnosti bezpečnostního aparátu (podmínkou převzetí do služebního poměru byla absence jakékoliv politické činnosti). prověřen náčelník oddělení StB a občanské komise prohlásily za nezpůsobilé další dva příslušníky. Většina pořízených byla uznána způsobilými pro službu u pořádkové či kriminální policie. Podle autora z někdejších příslušníků StB okresu Havlíčkův Brod jich doposud šest slouží u Policie České republiky.

Práce je napsána na vysoké odborné úrovni. Znalost archivních pramenů i literatury je vysoce nadstandardní. Bylo by jen třeba dbát na odstranění některých evidentních překlepů. Práci doporučuji k obhajobě a dávám v úvahu, zda by práce případně nemohla být po přijata jako základ práce rigorózní.

V Praze, 22. května 2006

Prof. PhDr. Jan Rychlík, DrSc.